

4. Oilier, P. The future of digital books / P. Oilier // MIP. – 2011. – № 208. – P. 34–39.

А. М. Цапенко

Електронні ресурси і вільний доступ до інформації

У статті розглянуто суперечності у взаємодії авторсько-правового законодавства та фундаментальних прав людини на вільний доступ до інформації з особистою, науковою чи освітньою метою стосовно цифрового контенту.

Ключові слова: авторське право, права людини, інформація, цифровий контент, наукова бібліотека.

А. М. Tsapenko

Electronic Resources and Free Access to Information

In the article collisions of interaction of the author's rights legislation and fundamental human rights on an easy approach to the information for personal, scientific or educational purposes concerning a digital content are considered.

Keywords: author's rights legislation, human rights, information, digital content, scientific library.

УДК 02:004.056

К. О. Шарамет,

зав. сектору наукової бібліотеки

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕКАХ

У статті розглянуто передові погляди вчених на захист інформації в бібліотеках. Висвітлено мету захисту інформації в бібліотеках, охарактеризовано труднощі, які виникають при захисті інформації та проаналізовано законодавчу базу цього питання.

Ключові слова: *бібліотека, захист інформації, електронний ресурс, інформаційна безпека.*

Постановка проблеми. Сучасна бібліотека, реалізуючи концепцію інформаційного суспільства, тобто зберігаючи, обробляючи, поширюючи інформацію на традиційних й електронних носіях, займає ключову позицію серед постачальників інформаційних послуг. З огляду на неухильне зростання обсягів різноманітної інформації й розширення кола її споживачів, перед бібліотекою постає завдання не тільки забезпечувати постійне, довгострокове зберігання інформації, але й контролювати її вірогідність, забезпечувати захист від несанкціонованого доступу, модифікації, втрати й копіювання відповідно до

державного й світового законодавства, а також гарантувати дотримання прав авторів інформації.

Мета статті – вивчити та проаналізувати передовий вітчизняний досвід щодо захисту інформації, дослідити законодавчу базу та охарактеризувати проблеми, які виникають при захисті інформації у бібліотеках.

Аналіз наукових досліджень. У зв'язку з інтенсивним розвитком глобальної системи передачі даних, Інтернет-орієнтованих інформаційних систем та електронних бібліотек, а також автоматизацією основних бібліотечних технологічних процесів проблема формування інформаційної безпеки в умовах сучасної бібліотеки стає особливо актуальною. Питання захисту інформації не є зовсім новим. Про це говорить велика кількість публікацій. В. К. Ключев у праці «Правовая основа деятельности библиотеки» розглянув питання щодо правового регулювання бібліотечно-інформаційної діяльності, виокремив основні аспекти правовідносин в умовах сучасної бібліотеки, проаналізував законодавчу базу та акцентував увагу на внутрішньобібліотечній нормативно-правовій документації [6]. О. Ф. Бойкова у статті «Электронные документы в библиотеках: проблемы авторского права» висвітлила безпосередньо законодавчий аспект захисту інформації в бібліотеках [3]. О. А. Вікулін вивчав потребу збереження рівноваги між дотриманням прав авторів і задоволенням потреб суспільства в забезпеченні доступу до інформації [4]. Така багатоаспектність проблеми захисту інформації свідчить про її складність, зумовлену різноманітністю сучасних інформаційних систем, а також про необхідність комплексного підходу щодо захисту інформації, використання відповідних правових, організаційних і програмно-технічних важелів.

Основна частина. Основною метою захисту інформації є забезпечення її цілісності, вірогідності, доступності й конфіденційності. Однак бібліотека як відкрита й динамічна система має певні відмінності від установ інших сфер діяльності. Найбільш важливим для бібліотечно-інформаційних закладів є завдання забезпечення цілісності, вірогідності й доступності інформації,

одночасно пріоритетним є захист конфіденційності інформації. Тому певну особливість повинна мати й організація системи захисту інформації в бібліотечній сфері. Під системою захисту інформації розуміється організована сукупність спеціальних підрозділів, напрямів, засобів, методів і заходів, які забезпечують захист інформації від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Проблеми організації інформаційної безпеки бібліотеки знайшли відображення в публікаціях таких відомих російських бібліотекознавців, як Л. Альошина, який розкрив напрями й засоби забезпечення інформаційної безпеки як одного з аспектів безпеки бібліотеки; Ю. Столяров, у публікаціях якого досліджено проблеми інформаційної безпеки бібліотечного фонду й заходів щодо збереження різноманітних носіїв інформації; О. Жабко та І. Купріянова, які визначили основні напрями й перспективу надання інформаційних ресурсів бібліотеки та їх захисту. Але, на думку автора, організація комплексної системи захисту інформації в бібліотеці має потребу в більш ґрунтовному дослідженні.

Відповідно до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [8], комплексна система захисту інформації визначається як взаємозалежна сукупність організаційних й інженерно-технічних заходів, засобів і методів захисту інформації. Тому одним із найважливіших завдань забезпечення комплексного захисту інформації в бібліотеці є саме організація заходів щодо захисту інформаційних масивів. У зв'язку з цим доцільно докладніше розглянути коло проблем, які потребують вирішення при формуванні системи захисту інформації в бібліотечно-інформаційних установах.

По-перше, як уже зазначалася вище, проблемним моментом є недостатній рівень вивчення організаційного аспекту захисту інформації в бібліотечно-інформаційних системах, а також відсутність розробок і пропозицій у цій предметній сфері. Як наслідок, формування інформаційної безпеки у вітчизняній бібліотеці має несистематичний, фрагментарний характер. Таким чином, необхідним є розроблення рекомендацій, інструкцій та методичних

порад, які зможуть допомогти бібліотечі у формуванні власної концепції інформаційної безпеки, що, у свою чергу, повинно забезпечити комплексність захисту інформаційних ресурсів.

По-друге, важливою проблемою є організація роботи з персоналом бібліотечної установи. В основі системи інформаційної безпеки лежить людський фактор, що передбачає дотримання персоналом правил захисту інформації. У вирішенні питання інформаційної безпеки важливу роль відіграє вибір ефективних методів роботи зі співробітниками книгозбірні. Серед них: 1) установлення певного порядку прийому на роботу; 2) визначення підрозділів або осіб, відповідальних за захист та збереження інформаційних ресурсів бібліотеки й формування інформаційної безпеки, а також чітке розмежування відповідальності й фронту роботи серед інших працівників установи; 3) організація навчання кадрів бібліотеки основам інформаційної безпеки, методам і засобам захисту інформації в автоматизованих бібліотечно-інформаційних системах; 4) забезпечення комфортних умов праці й відпочинку для співробітників бібліотеки, незадоволеність роботою яких може перетворитися на потенційну загрозу інформаційним ресурсам книгозбірні тощо. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є підготовка висококваліфікованих кадрів вищими навчальними закладами України. Наприклад, для студентів спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство й бібліографія» викладається курс «Захист інформації й інформаційної продукції», що розкриває основи забезпечення інформаційної безпеки та особливості формування інформаційної безпеки і захисту інформації в бібліотечно-інформаційних установах.

По-третє, організація комплексної системи захисту інформації передбачає безперервність і систематичність дій. Як відомо, інформація не може існувати без певного носія, тому одним із завдань захисту інформації є захист її носія. За сучасних умов існує тенденція постійного вдосконалення носіїв інформації й досить швидкого розвитку інформаційної технології, що має потребу в періодичному відновленні програмно-технічних засобів. Це, у свою чергу,

вимагає значних фінансових витрат. Таким чином, вирішальною стає фінансова проблема. До того ж слід враховувати, що витрати на захист інформації не повинні перебільшувати вартість самої інформації.

Четвертою є проблема організації обслуговування користувачів бібліотеки за допомогою нових інформаційних технологій, що має кілька аспектів:

– розмежування доступу користувачів до електронних документів із метою запобігання модифікації й втрати інформації. Несанкціонований доступ користувачів до бази даних службового призначення або випадкова модифікація, знищення документів і бази даних становлять загрозу цілісності й доступності інформації в автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі. Захист від такого виду загрози забезпечується адміністративним шляхом, установленням системи паролів, спеціальними програмно-технічними засобами. Частково така проблема в бібліотеці вирішується також за допомогою консультантів, які допомагають користувачам у роботі з електронними ресурсами. Важливим є розроблення типових правил, згідно з якими має надаватися доступ до електронних ресурсів бібліотеки, а також організація й проведення навчання з користувачами, підготовка їх до роботи з базами даних, електронними каталогами й іншими ресурсами. Для вирішення цього питання можна скористатися передовим досвідом зарубіжних бібліотек, у яких подібне навчання завершується рубіжним контролем, результатом якого стає оцінка в читацькому квитку, що надає право на самостійне використання комп'ютерного устаткування;

– користування відвідувачами бібліотеки власними електронними носіями інформації, які можуть бути заражені вірусами. Для запобігання зараженню комп'ютерного устаткування вірусами доцільним є регулярне використання декількох оновлених противірусних програм, а також надання (або продаж) відвідувачам перевіреної дискети, диска, карти флеш-пам'яті;

– фізичний захист комп'ютерного устаткування й оргтехніки від ушкодження й крадіжки. Захист від крадіжки й псування як устаткування, так і

документів забезпечується впровадженням у бібліотеці нових технічних засобів охорони, радіочастотних й електромагнітних противикрадних систем, вартість яких досить висока;

– моральне й етичне питання доступу до «шкідливих» електронних ресурсів, які є найбільш актуальними у зв'язку з наданням послуг за допомогою мережі Інтернет. Проблема обмеження доступу користувачів (особливо дітей та юнацтва) до інформації, здатної деформувати духовний і моральний світ особистості, виявилася гострою й дискусійною. З одного боку, бібліотека повинна забезпечувати вільний доступ користувачів до інформації, з іншого, виявляється, що повна свобода у використанні світових інформаційних ресурсів є небезпечною й шкідливою для інформаційної безпеки особистості й суспільства. Ще в 1996 р. Комісія Євросоюзу прийшла до висновку, що кожна країна має право визначати, що можна віднести до забороненої інформації;

– захист авторського права при копіюванні електронних матеріалів. Проблема авторського права також є актуальною для бібліотек усього світу. Особливо вона загострилася у зв'язку із освоєнням електронних технологій, які створюють необмежені можливості для поширення інформації й разом з тим спричинюють складнощі з дотриманням прав її авторів. Більшість законів європейських країн, у тому числі Закон України «Про авторське право й суміжні права», не вважають порушенням авторського права копіювання для особистого користування читачами бібліотеки з метою освіти, самоосвіти або власного дослідження [7]. Водночас питання про копіювання електронних документів дотепер є предметом обговорення у світовій співдружності [2].

Висновки. Отже, коло проблем такого складного процесу, як організація комплексної системи захисту інформації в бібліотечно-інформаційних установах є досить широким і багатоаспектним. Як уже зазначалося, більшість із цих проблем ще не вирішено. Таким чином, питання організації інформаційної безпеки в сучасній бібліотеці є актуальним і має потребу в наступних теоретико-методологічних розробках.

Література

1. Авторское право, библиотеки и издательства в век электронных коммуникаций : материалы междунар. семинара (25–26 мая 1998 г.) / сост. А. А. Викулин ; Рос. библ. ассоц., Амер. центр, Нем. культур. центр им. Гете. – СПб. : Изд-во Рос. нац. б-ки, 1998. – 135 с.

2. Авторський договір [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна. енцикл. – Текст. дані. – К., 2011. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Авторський_договір. – Назва з екрана.

3. Бойкова, О. Ф. Электронные документы в библиотеках: проблемы авторского права / О. Ф. Бойкова // Библиотековедение. – 2000. – № 6. – С. 32–38.

4. Викулин, А. А. Библиотека и авторское право в условиях информатизации общества / А. А. Викулин // Библиотечное дело и проблемы информационного общества : тез. докл. Междунар. конф. (Москва, 27–28 апр. 1999 г.). – М., 1999. – Ч. 2. – С. 15–16.

5. Карпова, Т. С. База данных: модели, разработка, реализация [Электронный ресурс] : учеб. пособие. Глава 13. Защита информации в базах данных / Т. С. Карпова. – Текст. дан. – СПб, 2001. – Режим доступа: www.csu.ac.ru/~iren/courses/book/KarповаT/p13.pdf. – Загл. с экрана.

6. Клюев, В. К. Правовая основа деятельности библиотеки : учеб.-практ. пособие / В. К. Клюев ; М-во культуры РФ, Моск. гос. ун-т культуры и искусств, Междунар. акад. информатизации, Отд-ние библиотечного дела. – М. : Профиздат : Изд-во МГУК, 2002. – 96 с.

7. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64. [Зміни і доповнення внесено згідно із Законами України: № 75/95-ВР від 28.02.95; № 998-XIV від 16.07.99; № 2627-III від 11.07.2001; № 850-IV від 22.05.2003; № 1294-IV від 20.11.2003; № 2939-VI від 13.01.2011].

8. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286. [Зміни і доповнення внесено згідно із Законами України № 1703-IV від 11.05.2004; № 879-VI від 15.01.2009; № 1180-VI від 19.03.2009; редакційні зміни внесено згідно із Законом України № 2594-IV від 31.05.2005].

К. А. Шарамет

Защита информации в современных библиотеках

В статье рассмотрены передовые взгляды ученых на защиту информации в библиотеках. Освещены цели защиты информации в библиотеках, охарактеризованы трудности, которые возникают при защите информации и проанализирована законодательная база по этому вопросу.

Ключевые слова: библиотека, защита информации, электронный ресурс, информационная безопасность.

К. О. Sharamet

Protection of Information at Modern Libraries

In the article scientists' views on the protection of information at libraries are considered. The goals of protection of information at libraries are highlighted, as well as difficulties while protecting information and the legislative base in the context of this issue.

Key words: library, protection of information, electronic resource, informational safety.

УДК 025.7/.9ДНПБУ

Н. Г. Мацібора,
зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Л. В. Домбровська,
наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ЗБЕРІГАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ: ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ПІДХОДИ

У статті розглянуто питання зберігання бібліотечного фонду; проаналізовано досвід фахівців-фондознавців. Порушено проблеми, які стоять перед фондозберігачами, та запропоновано шляхи їх вирішення. Розкрито зміст програми зі зберігання фонду, яка розроблена та затверджена в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, зберігання, бібліотечний фонд, програма, копіювання, мікрофільмування, оцифрування.*

Постановка проблеми. Динамічні зміни в житті на сучасному етапі, утвердження інноваційного типу його розвитку, «перехід людства ... до науково-інформаційних технологій, а згодом і формування суспільства знань, – зазначає президент НАПН України, академік НАН і НАПН України В. Г. Кремень, – найважливішими пріоритетами життєдіяльності будь-якого суспільства об'єктивно визначають науку як сферу, що продукує нові знання і освіту, що долучає до знань суспільство загалом і людину зокрема» [3, с. 5]. Модернізація сучасної освіти охоплює весь освітній простір, що становить цінний інформаційний ресурс щодо ефективного забезпечення успішного розвитку педагогічної науки, освіти та практики. У діяльності книгозбірень системи освіти розпочалися реформаційні процеси щодо форм і методів роботи, осмислення своєї соціальної ролі в сучасному суспільстві. Освітнянські